

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

**Актуальні проблеми
вітчизняної та всесвітньої
історії**

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету
Випуск 12

Рівне – 2008

Збірник наукових праць

“Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії”

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 12. – Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2008. – 309 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне).

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Члени редколегії:

Гайбонюк Володимир Дорофійович, кандидат історичних наук, професор, Заслужений діяч культури України (м. Рівне).

Галуха Любов Юріївна, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Давидюк Руслана Петрівна, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Жилюк Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор (м. Острог).

Литвинчук Анатолій Іванович, кандидат історичних наук, професор, Заслужений діяч культури України (м. Рівне).

Савчук Петро Оксентійович, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Степанков Валерій Степанович, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський).

Стоколос Надія Георгіївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Терешко Юрій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне);

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Згідно постанови президії ВАК України часопис „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії” визнано фаховим виданням у галузі історичних наук

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 4 від 30 листопада 2007 р.

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не співпадати з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12.

Рівненський державний гуманітарний університет

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2008

- deutschen Arbeiterbewegung. – Bd. 3. – B., 1974; Im Kampf um den revolutionären Charakter der proletarischen Partei: Briefe führender deutschen Arbeiterfunktionäre, Dezember 1884 bis Juli 1885. – B., 1977.
12. Бисмарк О. Мысли и воспоминания: Пер. с нем.: В 3-х т. – М., 1940-1941.
 13. Bismarck O. Die gesammelten Werke: In 15 Bde. – B., 1924-1933.
 14. Гогенлоэ Х Мемуары: Пер. с нем. – М., 1907; Hohenlohe-Schillingsfürst Ch. Denkwürdigkeiten der Reichskanzlerzeit. – Stuttgart-B., 1931; Holstein F. Die geheimen Papiere: In 4 Bde. – Göttingen, 1956-1963; Bismarck H. Aus seiner politischen Privatkorrespondenz. – Göttingen, 1964; Eulenburg-Hertefeld Ph. Politische Korrespondenz. Bd.1. – Boppard am Rhein, 1976.
 15. Rassow P. Die Stellung Deutschlands im Kreise der Großen Mächte 1887-1890. – Mainz, 1959. – S. 19.
 16. Peters K. Die deutsche Emin-Pascha Expedition. – München-Lpz., 1891; Idem. Wie Deutsch-Ostafrika entstand. – Lpz., 1912; Idem. Gesammelte Schriften. – Bd. 1-3. – München-B., 1941.
 17. Peters K. Gesammelte Schriften. Bd.3. – S. 282.
 18. Меринг Ф. История германской социал-демократии: Пер. с нем.: В 4-х т. – М., 1921.
 19. Bedel A. Ausgewählte Reden und Schriften: In 2 Bde. – B., 1970-1978; Liebknecht W. Gegen Militarismus und Eroberungskrieg: Aus Schriften und Reden. – B., 1986.
 20. Каутский К. Колониальная политика в прошлом и настоящем: Пер. с нем. – СПб., 1900; Kautsky K. Sozialismus und Kolonialpolitik: Eine Auseinandersetzung. – B., 1907.
 21. Archiv der Internationalen Instituts für Sozialgeschichte. – Amsterdam, 1970.
 22. Briefe und Auszüge von J.Ph.Becker, J.Dietzgen, F.Engels, K.Marx u.a. an P.A. Sorge und andere. – Stuttgart, 1921; Die Briefe von F.Engels an E.Bernstein. – B., 1925; Marx K. Briefe an A.Bebel, W.Liebknecht, K.Kautsky und andere. – Teil I. – V. – L., 1933; Engels F. Briefwechsel mit K.Kautsky. – Wien, 1955; Engels F. Briefe an Bebel, - B., 1958; Liebknecht W. Briefwechsel mit K.Marx und F.Engels. – The Hague, 1963; Bebel A. Briefwechsel mit F.Engels. – L.-The Hague-P., 1965; Liebknecht W. Briefwechsel mit deutschen Sozialdemokraten: In 2 Bde. – Assen, 1973.
 23. Protokoll über die Verhandlungen des Parteitag der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands und Protokolle über der Kongresses der Sozialdemokratischen Arbeiterpartei. – B. – Lpz., 1870 und weiter.
 24. Hagen M. Bismarcks Kolonialpolitik. – Stuttgart-B., 1923. – S. VII.
 25. Kölnische Zeitung. – 22.07.1885.
 26. Europäischer Geschichtskaleder. Bd.26-31. – Nordlingen-München, 1884-1890.
 27. Die Vossische Zeitung: Geschichtliche Rückblicke aus drei Jahrhunderte. – B., 1904. – S.172.
 28. Die Vossische Zeitung: Geschichtliche Rückblicke aus drei Jahrhunderte; Geschichte der Frankfurter Zeitung 1856 bis 1906. – F.a.M., 1906.
 29. Bade K.J. Imperialismus und Kolonialmission: kaiserliches Deutschland und koloniales Imperium. – Wiesbaden, 1982. – S.104.
 30. List F. Das national System der politischen Ökonomie. 7.Aufl. – Stuttgart, 1983; Roscher W. Kolonien, Kolonialpolitik und Auswanderung. 2.Aufl. – Lpz.-Heidelberg, 1956; Roscher W., Jannasch R. Kolonien, Kolonialpolitik und Auswanderung. 3. Aufl. – Lpz., 1885; Treitschke H. Das Deutsche Ordensland Preussen. – Lpz., 1862; Iden. Zehn Jahre deutschen Kämpfe. – B., 1913; Leroy-Beaulieu P. De la colonisation chez les peuples modernes. – P., 1874; Fabri F. Bedarf Deutschland der Kolonien? – Gotha, 1879.
 31. Brose M. Die deutsche Kolonialliteratur von 1884-1895, 1898-1902, 1904. – B., 1897, 1900-1905.

УДК 94(470+571) «18»

О. Сєєрова

ПОЛЬСЬКЕ ПИТАННЯ В ПЛАНАХ ТА ПРОГРАМАХ ДЕКАБРИСТІВ

Польське питання, яке виникло в кінці XVIII століття внаслідок поділів Польщі і ліквідації польської державності, стало одним із зловбодених питань як міжнародної політики, так і російської дійсності. За рішенням Віденського Конгресу 1814 – 1815 рр| чотири п'ятих території колишнього Герцогства Варшавського з населенням понад трьох мільйонів чоловік увійшли до складу Росії як Царство Польське під управлінням російського царя. Кордони нового державного об'єднання були встановлені без урахування польської етнічної території: частина якої залишалася під владою Пруссії і Австрії.

Третього липня 1815 року імператор Олександр I підписав Конституційну Хартію, яка проголосила Польщу конституційною монархією, «назавжди об'єднаною з Російською імперією». Сейм із широкими функціями, свобода друку і недоторканість особи, державний статус польської мови - все це свідчило про те, що конституційний лад у Польщі був досить ліберальним, а національна самобутність і в системі управління, і в галузі культури була збережена.

Олександр I намагався ліберальним зовнішньополітичним курсом протидіяти революційному впливу Європи. Урядовий лібералізм був породжений ситуацією в суспільстві і не мав під собою національного ґрунту. Більше того, конституційний статус Польщі у складі Російської імперії спровокував сплеск націоналізму, який дав несподівані наслідки. Як писав М. Греч, росіяни були стурбовані жалюгідним даруванням полякам прав, яких самі не мали: «Награждени были люди, лезшие на стены Смоленска и грабившие Москву, а защитники России, верные ее сыны, оставлены были без внимания»[3, 214-215].

Навіть російські ліберали вважали, що Польща не може і не повинна реально здобути свободу, перш ніж її здобуде Росія. П.В'яземський писав М.Орлову: «Не быть им свободными, пока мы будем в

цепях; не царствовать у них законам, пока у нас Божию милостью будет царствовать самовластие... Сам самовластный император задушит царя конституционного»[5,31-32]. Слова В'яземського виявилися пророчими.

Для декабристів Польща стала тим наріжним каменем, на якому зіткнулися патріотизм, породжений війною 1812 року, і лібералізм, сформований на ідеях Просвітництва.

Перші таємні товариства олександрівської епохи були скоріше консервативною, ніж ліберальною опозицією владі. За словами Г.Вернадського: «Имел место не революционный заговор, а соединение желающих поддержать и укрепить власть против всяческой неурядицы»[1, 84]. Це яскраво простежується як на діяльності масонських лож, так і на одному з перших таємних товариств за участю майбутніх декабристів « Ордені російських лицарів» або «Лицарів російського хреста», створеного М. Дмитрієвим-Мамоновим і М. Орловим за участю М. Тургенева. Емоційна напруга членів цього товариства в перші післявоєнні роки була сильнішою за їх здатність тверезо аналізувати події, що відбувалися. На поляків дивилися як на ворогів, і тому всі дії і навіть наміри Олександра I щодо Польщі сприймалися як національна зрада: Польща, за їх глибоким переконанням, не повинна отримати конституцію раніше, ніж її отримає Росія.

Політична програма «Ордену Російських лицарів» була нагромадженням всіляких положень, а патріотизм носив спотворений войовничий характер: він проповідував відверту полонофобію, вимагаючи «конечного и всегдашнего истребления даже имени Польши как Прусской, так и Австрийской, в губернии Российской» [1, 84].

Російське суспільство було схвильоване чутками про намір Олександра I передати Царству Польському російські західні території, приєднані до Російської імперії внаслідок поділів, до Польщі.

Патріотична думка захистити від цього Росію була для деякого дієвим поштовхом до участі в таємних товариствах. С. Трубецької писав у березні 1817 р., що ця звістка викликала надзвичайне збудження членів «Союзу Порятунку» і саме тоді виникла думка про царевбивство [1,87].

М. Орлов свідчив на слідстві: «Тогда (в 1816 году) предубежденный будущем, что восстановление Польши не могло столь сильно быть поддерживаемо русским правительством без влияния польского тайного общества над намерениями и волею государя, я вознамерился противопоставить польскому – русское тайное общество» [1,87].Таке ж загострене ставлення до польського питання простежується і в пізніших декабристських організаціях.

Коли декабристи почали переходити від ліберально-консервативних позицій до ліберально-революційних, відбулася і різка зміна в поглядах на польське питання.

Якщо на першому етапі формування декабристської ідеології воно стояло чисто теоретично, то на етапі створення декабристських програм потрібно було чітко сформулювати, що робити з Польщею після революційного перевороту. До того ж, польське питання для декабристів мало величезне агітаційне значення. З одного боку, воно дозволяло викривати антинаціональну політику царизму, а з іншої – пропагувати конституційні ідеї. Декабрист Д.Завалишин писав: «Разрешите русский вопрос, и тогда все вопросы разрешатся сами собой... Ведь нельзя же отказывать России в том, что было даровано Польше» [4, 139].

У декабристських програмах була зроблена спроба визначитися відносно Польщі після перевороту. У Конституції М. Муравйова згадується про Польщу мимохідь. Автор конституції припускає її включення до складу єдиної країни, поділеної на 13 держав, яка була не федерацією самостійних націй, а територіально-господарським комплексом. Муравйов допускав збереження особистої унії між Російською імперією і Польським королівством, не застерігаючи її умов і прав Польщі.

У «Руський правді» П. Пестеля статус Польщі і умови отримання нею незалежності розглядаються детально і всебічно. Проте чітка пестелевська вимога: «Польща повинна стати незалежною державою», є простою тільки на перший погляд. Незважаючи на подібну заяву, в поглядах Пестеля на майбутній статус Польщі простежується його прагнення підпорядкувати її російському політичному впливу. Як стверджує В.Федоров, по-перше, він ніби брав реванш за ту образу, яку, на думку багатьох декабристів, Олександр I завдавав Росії, подарувавши Польщі конституцію, а, по-друге, формально незалежна Польща ставала буфером між Західною Європою і Росією, а можливо навіть плацдармом для здійснення експансії Росії в Європу [5, 38].

Приміряючи до Польщі два основоположні принципи своєї національної платформи: «Право Народності», яке передбачало самостійність політичного буття, і «Право Благоудобства», тобто право великих держав підпорядковувати малі, нездатні відстоювати свою незалежність, Пестель допускав, що стосовно Польщі «Право Народності» повинне переважати над «Правом Благоудобства». Проте реалізація «Права Народності» передбачала виконання Польщею цілої низки умов, що практично зводило його нанівець.

Головною умовою надання Польщі незалежності Пестель вважав одночасне з Росією повстання і революційні перетворення того ж характеру, що відбудуться в Росії. Далі він детально, на відміну від М. Муравйова, розкриває основні вимоги щодо Польщі.

Кордони між Польщею і Росією повинні бути визначені Російським урядом по «Праву Благоудобства» для Росії, і Польща не мала права заперечувати встановлені кордони.

Відновлення Польської держави повинне було відбутися не в результаті власного відторгнення Польщі від Росії, а внаслідок передачі Російським Тимчасовим Верховним Правлінням губерній, призначених до приєднання до складу Польської держави.

Між Росією і Польщею повинен бути укладений Союз на мирний і воєнний час, за яким під час війни польська армія повинна діяти разом із російською, за що Росія «берет Польщу под своє покровительство и служить будет ей ручательством в неприкосновении ее пределов, а тем паче ее существования» [2, 123].

Головною вимогою, без виконання якої Росія не повинна була дарувати Польщі незалежність, вважалася цілковита уніфікація російського і польського державного устрою: верховної влади, призначення чиновників в усі урядові структури, ліквідація становості польського суспільства. «Всякая аристократия должна быть совершенно навсегда отвергнута и весь народ польский одно только сословие составляют должен» [2, 124].

Продиктовані Польщі умови виключали будь-яку ініціативу і самостійність Польщі в справі створення незалежної держави, нав'язували їй тісний союз із Росією, не надаючи права вибору, і багато в чому були для поляків неприйнятними. Проте, у разі їх неприйняття, Пестель попереджав, що Польща залишиться областю Російської держави [2,123].

По суті Пестель припускав експорт революції до Польщі, а у разі невдачі – застосувати до неї замість «Права Народності» «Право Благоудобства». Проект Пестеля передбачав створення формально незалежної Польської держави під протекторатом Росії.

Радянська історіографія традиційно представляла П. Пестеля як прихильника незалежності Польщі і поборника ідеї братерства слов'янських народів, їх спільної боротьби проти деспотизму і поневолення. Однак польські історики вважають, що Пестель створив для польського народу неволю, прикрити видимістю незалежності.

Переговори між членами Південного товариства декабристів і Польського патріотичного товариства у 1824 - 1825 роках продемонстрували всю складність цього питання і взаємну недовіру. С. Муравйов-Апостол та М. Бестужев-Рюмін за дорученням П. Пестеля запропонували полякам укласти договір про взаємну підтримку, за яким їм було обіцяно приєднання частини російських земель, що відійшли до Росії за 2 і 3 поділами Польщі. Реакція в декабристських колах на цей крок була неоднозначною. М. Орлов, звертаючись до М. Бестужева-Рюміна, писав: «Вы сделали вздор и разрушили последнюю нить нашего знакомства. Вы не русский, - прощайте» [1, 87].

Північне товариство відкинуло пропозиції Південного. М. Муравйов вважав, що не можна повертати завойовані Росією землі, не слід вступати в переговори з народами, що населяють державу, і тим більш неможливо погодитися з поступками щодо іноземної держави, яка в майбутньому, можливо, виявлятиме ворожість до Росії.

Ставлення декабристів до польського питання в середині 10 -х – на початку 20-х років ХІХ століття було відображено також в їх листуванні, спогадах, пізніших роботах, присвячених Польщі. Практично всі їх оцінки зводилися до критики антинаціональної політики Олександра І у зв'язку з поступками Польщі. «Все – таки всякий справедливый, но не равнодушный к благу Отчизны человек легко поймет, до какой степени либеральное и патриотическое чувство должно было оскорбляться тем, что называли прямо изменою народу в пользу поляков и немцев», - писав декабрист Д. Завалишин [4, 141-142]. Проте, на думку В. Федорова, патріотизм декабристів ще не став достатньо ліберальним, а їх лібералізм достатньо патріотичним [5, 40]. Їх органічне поєднання відбудеться значно пізніше, у позиції М. Луніна.

Джерела та література

1. Вернадский Г. Два лика декабристов.// Свободная мысль. – 1993.- № 15.
2. Восстание декабристов. Документы и материалы.- Том 7. – М.,- Л., 1950.
3. Греч Н.И. Избранные сочинения. – М., 1990.
4. Завалишин Д. Воспоминания. – М., 2003.
5. Федоров В.А. Декабристы и их время. – М., 1992.

Розділ 5.
МАТЕРІАЛИ ТРЕТЬОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
„ЕВОЛЮЦІЯ ВІЙСЬКОВОГО МИСТЕЦТВА”
(1 – 2 листопада 2007 р., м. Рівне)

УДК 0.6951 : 6234

І.Марчук, В.Мушировський

КОЛЕКЦІЯ ЗБРОЇ РІВНЕНСЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

У Рівненському обласному краєзнавчому музеї, як і в інших музеях України, зберігаються тисячі експонатів-пам'яток матеріальної культури. Ці музейні предмети, які були свідками важливих подій, відображають рівень і особливості культури тієї чи іншої епохи, творчу обдарованість і самобутність народу, тому мають велику історичну, наукову і культурну цінність.

До числа таких пам'яток належить відносно скромна колекція холодної і вогнепальної зброї Рівненського обласного краєзнавчого музею, загальна фондова збірка якої становить близько 350 одиниць збереження, з яких на даний час експонується 332.

Бойова зброя, що зберігається в музеях, яскраво ілюструє характерні риси кожної епохи і є достовірним індикатором технічного розвитку тієї чи іншої країни. Зброезнавство як складова частина пізнання матеріальної культури людства допомагає музейним працівникам, археологам, військовим історикам, колекціонерам, художникам, кінематографістам вирішувати специфічні завдання, які виникають у ході наукового чи творчого пошуку.

Якщо взяти енциклопедичний словник Ф.Брокгауза та І.Ефрона, то він визначає зброю як знаряддя, що були виготовлені людиною для боротьби зі своїми ворогами або звірями [7, с.214]. Давня зброя кам'яної доби була ударною, колючою, рубаючою і метальною. Матеріалом для її виготовлення служили тверді кам'яні породи, серед яких перше місце належить кремнію, різним видам кварців, кварцитів і деяким породам вулканічного походження. До видів кам'яних знарядь і зброї слід віднести наконечники списів і стріл, сокири, сокири-молоти, ножі, долота, молотки тощо. Дослідники зазначають, що багато видів кам'яних знарядь і зброї стали зразком для більш пізніх зразків, виготовлених з металу [6, с.163]. Мідні, бронзові кельти, долота, кірки, кинджали, залізні наконечники для стріл були схожі на своїх кам'яних попередників. В залі первісного суспільства РОКМ експонуються наконечники списів і стріл, а також серпи, рубила, долота доби неоліту і бронзи. Епоха залізного віку представлена наконечниками для стріл, вістрями дротиків тощо.

Удосконалення зброї заставило винайти предмети, які б забезпечили охорону людини від ударів противника, з'явилися охоронні та оборонні обладунки. Винайдення пороху сприяло поділу зброї на дві групи – вогнепальну і холодну або білу. У залі періоду Київської Русі експонуються мечі XII-XIII століть, що були на озброєнні княжих дружинників та шолом давньоруського воїна, знайдені під час археологічної експедиції РОКМ під керівництвом кандидата історичних наук Прищепи Б.А. на території колишнього давньоруського городища Дорогобуж (Гоцанський район Рівненської області). У XII-XIII ст. на Русі були поширені так звані романські мечі. Їх цілі екземпляри та уламки знайдені в Дорогобужі, Каменці (с. Городище біля Шепетівки) та біля с. Користь Корецького району. Меч з Дорогобужа має довжину 94,3 см, вузький дол (рівчак) на лезі, перехрестя втрачене, а навершя напівкруглої форми. У XIII ст. відбулося удосконалення мечів, що було викликане посиленням захисного обладунку. З'явилися досить довгі (до 120 см) і важкі мечі. Характерними ознаками меча з села Користь є видовжене перехрестя і подовжений стержень руків'я, який увінчується дископодібним навершям. Він належить до мечів з руків'ям у півтори руки. Такі мечі з'являються на Русі у XIII ст.

На Дорогобузькому городищі зібрана значна колекція зброї і речей військового спорядження. Озброєння дорогобузьких воїнів-дружинників було різноманітним, колекція включає списи, наконечники для стріл, бойові булави і сокири, захисні обладунки, тощо. До рідкісних знахідок давньоруського часу відносяться шоломи. У Погоринні їх знайдено три. Шолом X ст. випадково було виявлено поблизу села Мокрого Дубнівського району. Шоломи XIII ст. з напівмаскою знайдено в Каменці та Дорогобужі, на згарищі будинку, що згорів під час многоло- татарської навали. Дорогобузький шолом відноситься до типу сфероконічних, він мав високий, двочастинний корпус, виготовлений з трьох пластин висотою 32 см [12, 102-109].

Археологічні розкопки, які проводились у 70-80 роках XX століття під керівництвом доктора історичних наук Свешнікова І.К. на місці Берестецької битви, дали багатий матеріал, що стосується

козацької зброї – холодної, металевій та вогнепальній. Переважна її більшість експонується у музеї-заповіднику „Козацькі могили” у селі Пляшева Радивилівського району. В обласному краєзнавчому музеї декілька років тому відкрито нову експозицію „Край у роки визвольної війни українського народу 1648-1667р.р.”, де експонується козацька зброя, якою, як зазначає І.Свешніков, користувались не тільки козаки, але й інші учасники війська Б.Хмельницького, бо кожний воював тим, що собі на війні здобув[16, 225-233].

До групи холодної козацької зброї слід перш за все зарахувати шаблі, яких в кількості 20-ти було виявлено під час розкопок. Більшість знайдених шабел належить до так званого угорсько-польського типу. Цей тип шаблі у XVI ст. потрапив у Європу з Туреччини, розповсюдився у турецьких володіннях і у сусідніх країнах, зокрема в Угорщині, звідти проник у Польщу, де, незначно змінений, став загально розповсюдженою зброєю. Якщо меч в основному був пристосований для удару, то шабля поєднувала в собі рубаючі та колючі функції, була легшою і зручнішою в бою і швидко витісняла меч з озброєння. В експозиції представлені шаблі такого типу, а також відомі в середньовічній Польщі „ординки”. Назва „ординка” вказує на запозичення цього типу зброї зі сходу і пов’язується з кочовим народом, зокрема з татарською ордою.

До інших видів козацької холодної зброї слід віднести чекан-сокирку з розширеним, нахиленим вниз лезом, простим обухом і округлим або овальним провухом на довгому держаку, а також келеп з масивним, нахиленим вниз клівцем та обухом на видовженій шийці, закінченим восьмикутним опуклим щитом. Ні панцир, ні шолом не могли витримати удару цієї непоказної зброї, яка була широко поширена в Україні, у Росії, Польщі, Молдавії. До козацької зброї слід віднести також і списи, що у XVII ст. вживались не як металеві, а вже як колюча зброя.

Ударну зброю на короткому дереві представляють булави і перначі. Булава спочатку являла собою сук дерева з напливом. Пізніше на коротке руків’я стали надягати голівку кулевидної, кубічної, грушевидної форми, яка мала колючки. Такими були унікальні давньоруські булави XI-XII ст.

Пернач - різновид булави, від якої він відрізняється наявністю радіально наставлених пер з гострими краями. На Україні і в Польщі булава служила знаком влади гетьмана, пернач – полковника. Іноді їх виготовляли з дорогоцінних металів, прикрашали самоцвітами. Зразки холодної і вогнепальної козацької зброї експонуються у залі козацької доби обласного краєзнавчого музею.

Виставка зброї „Музейний арсенал”, яку було відкрито у травні 2006 року в РОКМ, побудована на базі колекції, що формувалася багатьма поколіннями музейних працівників. Зброя, наскільки це було можливо, розміщена у хронологічній послідовності і згрупована за видами – холодна і вогнепальна. Відкриває експозицію виставки озброєння давнього воїна: кольчуга, спис, алебарда, захисні обладунки тощо. Взагалі колекція холодної зброї представлена такими зразками – зброя на дереві(ратищах), шпаги, шаблі, шашки, палаш, тесаки, багнети, кинджали, ножі, кортики та ін.

Під поняттям „зброя на дереві” можна об’єднати всі види холодної зброї, у яких на древко насаджено колючий, рубаючий або колюче-рубаючий клинок.

Спис - один з найбільш древніх і найбільш розповсюджених видів холодної зброї. Він був простий у влаштуванні і складався з древка і бойового наконечника. Наконечник, в свою чергу, мав дві основні частини – перо і трубку (тулею), якою наконечник насаджувався на дерев’яний держак. Списи вже в XVII ст. все частіше називають піками, і на початку XVIII ст. вони використовуються як озброєння так званих пікінерів. Широке застосування списів і пік в арміях різних країн було обумовлено недосконалістю ручної вогнепальної зброї(повільний і складний процес заряджання, відсутність штиків). По мірі вдосконалення ручної вогнепальної зброї питома вага пік і списів в озброєнні піхотинців зменшилась, а з появою у XVIII ст. штика вони поступово були зняті з озброєння.

Алебарда(франц. hallebarde)- рубаюче-колюча холодна зброя у вигляді списа, об’єднана з бойовою сокирою чи гаками. Алебарди XIV-XVI ст. мали сокиру зі скошеним лезом і гаки, якими стягували вершника з коня. Перша згадка про алебарду на Русі відноситься до 1605 року. Впродовж всього XVII ст алебарди були парадною зброєю королівських і царських охоронців і в цій якості проіснували до початку XX ст., а у гвардії римського папи знаходяться на озброєнні й зараз. В першій чверті XVIII ст. алебардами були озброєні сержанти піхоти і бомбардири в артилерії. Алебарди армійських зразків XVII - поч. XX ст. По формі були дуже близькі до другого виду зброї на дереві – протазану (в основі його – симетричне перо-півмісяць). У 1811 році алебарди були повністю зняті з озброєння армії як такі, що втратили своє бойове значення.

Шпага (італ. spada)- переважно колюча, рідше рубаюча холодна зброя. Клинок прямий, довжиною до 1 метра, одно- або дволезійний, ефес(рукоятка і гарда – різноманітної форми).Шпага стала подальшим розвитком меча, тому шпаги кінця XV-XVI ст. і мечі того періоду були схожими між собою. Гарда ефесу – ознака шпаги XVI ст., вона була облаштована дужками і кільцями для захисту кисті руки в бою. В Західній Європі шпага отримує широке розповсюдження в XVI ст. Майже до кінця XVIII ст.

вона була необхідною приналежністю дворянського костюму, а також розповсюдженою бойовою і дуельною зброєю. Вже у XVII ст. виявилась мала ефективність шпаги з довгим вузьким клинком в бою з вершником, добре захищеним важкими обладунками, тому в другій половині XVII ст. шпаги стали більш короткими з більш широкими клинками. В експозиції нашої виставки є дві шпаги – піхотна і кавалерійська офіцерська зразка 1798 року.

Палаш. У зв'язку з широким впровадженням у XIV-XVII ст. вогнепальної зброї, важкий рицарський обладунок уже не міг захистити від кулі. Він набрав легших форм, а на зміну мечу, що розрубав лати, прийшов палаш. Як і в меча, у нього прямий клинок, але руків'я нахилене, що полегшує рубання з коня. Ранні палаші - двосічні. У XVIII ст. палаш стає основною зброєю важкої кавалерії – драгунів і кірасирів. На початку XIX ст. клинки палашів стали односічними, але залишились такими ж широкими і міцними. Драгунські і кірасирські палаші мають гарду для захисту руки, вже не прикритої, як раніше, рицарською залізною рукавицею. Гарда була різноманітних форм: суцільна, ажурна, пластинчаста. У палашах XIX ст. суцільна гарда була замінена системою дуг. У такому вигляді палаш проіснував до кінця першої світової війни. У ході розвитку різних видів кавалерії в XIX ст. палаш в багатьох європейських арміях був витіснений легкою і ефективнішою зброєю – кавалерійською шаблею. В експозиції виставки представлено палаш односічний початку XIX ст.

Окрема тематична розповідь – про шаблі і шашки як про рубаючу і колючу холодну зброю з вигнутим односічним клинком. Шабля з'явилась на Сході і отримала широке розповсюдження у кочовиків Східної Європи і Середньої Азії VII-VIII ст. В той час вона була і рубаючою, і колючою зброєю. На Русі шабля відома з X ст. Руські воїни були озброєні і шаблями, і мечами, про що неодноразово говорить автор „Слова о полку Ігоревім” : “...Отут шаблям пощербитись об шоломи половецькі...”, “...грими об шоломи мечами харалужними” [14, 60-61].

З XV ст. шабля стала основним видом холодної зброї на Україні, в Росії, Угорщині і Польщі. Ними були озброєні воїни-кіннотники, стрільці, а пізніше – донські і українські козаки. Шаблі також були на озброєнні драгунів і гусарських формувань, що існували протягом XVIII ст. Повсюдний перехід європейських країн на озброєння шаблями відбувся на початку XIX ст під час наполеонівських воєн. Російські кавалерійські шаблі XIX ст., експоновані на виставці, виготовлені в Тулі і Златоусті, відзначаються легкістю конструкцій. Вони широко використовувались в роки першої і другої світової воєн.

Окремий розділ виставки складають парадні шаблі німецького, польського, чеського та радянського виробництва. Вони дійсно мають парадний вигляд, покриті нікелем, оздоблені красивими гардами, орнаментом, і, як правило, належали вищому офіцерському командирському складу. Наприклад, шабля німецького виробництва фірми „Золінген” належала генералу Колядіну І.С. – учаснику танкової битви під Дубно у роки Другої світової війни. Чеська парадна шабля (очевидно, трофейна) належала одному з командирів партизанського з'єднання Кизи Л.С, пізніше – відомому українському дипломатові. Ще одна шабля парадного призначення належала генералу Чубанову Ф.Б.

Серед експонатів викликає інтерес японський сержантських меч сингунто, який належав Корсуну Д.П., учаснику боїв з японцями у 1945 році. Сингунто – новий тип оправи меча, введений на початку 1930 року. Було декілька його моделей: перша мала цільнометалевий латунний ефес, друга-алюмінієвий, третя – дерев'яний. На виставці експонується друга модель.

Кавказьким варіантом шаблі є шашка (від адигейського „с'ашхо”- довгий ніж)- теж рубаюча, колюча довгочинкова холодна зброя. Шашка має значно менший від шабельного вигин клинка, у неї відсутні хрестовина або гарда, лише в деяких зразках зустрічаються з'єднувальні дужки. Ефес без захисних пристроїв з двосічним бойовим кінцем можна вважати однією з основних відмінностей шашки як виду холодної зброї. Крім цього характерною відмінністю шашки від шаблі завжди була наявність у шашки дерев'яних піхов, обтягнутих шкірою, з кільцем (рідше з двома для пахових ременів портупей на опуклій стороні). Шашка підвішувалась на плечовій портупеї лезом назад, що давало можливість одним рухом виймати її з піхов та завдавати удару(шаблю ще потрібно було повернути півколом над головою). В середині XIX ст. в Росії шашка поступово витісняє шаблю з озброєння кавалерії.

Тесак – рубаюча і колюча холодна зброя з коротким (45-60 см) прямим або вигнутим клинком – з'явився в деяких європейських арміях у II половині XVII ст. Австрійські та шведські артилеристи такими ножами-тесаками озброювались у 60-70 рр. XVII ст. Загальна тенденція озброювати спеціальною короткоклинковою зброєю різні піші війська, за винятком безпосередньо стрілецьких піхотних частин, склалась в останній третині XVIII ст. Російські тесаки приймалися на озброєння в кінці XVIII - першій половині XIX ст. Останнім був прийнятий на озброєння солдатський піхотний тесак зразка 1848 року. У 1880 році тесаки були зняті з озброєння і залишені лише у музикантів, а також у гвардійській піхоті для носіння у мирний час поза строем.

Тесаки в арміях різних країн виконували подвійну роль. Інженери, мінери, понтонери, сапери, піші артилеристи отримували холодну зброю, яка могла використовуватись і як рубаюче-пиляючий інструмент, і як зброя для самооборони при саперних і допоміжних роботах. Піхви всіх тесаків були дерев'яними, обтягнутими шкірою.

Багнет – коротка (40-50см) холодна колюча зброя, винайти яку заставила недосконалість тодішньої вогнепальної зброї. Річ у тому, що стрільці, поки вони заряджали свої рушниці, по суті були беззахисні, частими були осічки, дуже малою була влучність пострілу. Тримати одночасно рушницю і спис було неможливо. Так виникла необхідність їх поєднання. Запорізькі козаки перші почали застосовувати багнети в бою на початку XVII ст. Вони вставляли в дуло мушкета ніж з круглою дерев'яною ручкою і закривали його, як корок. У 1641 році цим винаходом скористалися французи у битві під містом Байонною, від назви якого походить слово байонет, байнет, багінет, багнет. Наприкінці XVII ст. європейські армії переходять на масове озброєння багнетами. Перші зразки їх були ще незручними для користування, оскільки перед кожним пострілом багнет потрібно було виймати з дула. Згодом руків'я замінили трубкою, яку надягали на ствол. Така конструкція багнета (звичайно, удосконалена) існує й до наших днів.

Експозицію білої зброї завершують ножі, кинджали і кортики. У музейних експозиціях є багато зразків такої зброї, починаючи від первісних (крем'яних і кам'яних) і закінчуючи виготовленими у XX ст. Ніж завжди був і залишився засобом нападу і оборони в тих випадках, коли інші види зброї, навіть більш сильної, були недостатньо ефективні: при єдиноборстві в тісних приміщеннях, несподіваних і безшумних нападах тощо. Виконуючи ті ж функції, що й кинджал, ніж міг бути й приналежністю військової форми.

Кинджал – колюча і ріжуча зброя з коротким клинком для ведення рукопашного бою. Як один зі стародавніх видів зброї, він протягом століть грав роль допоміжної холодної зброї, а також аксесуару до військової форми. У XVIII - поч. XIX ст. в Росії кинджали стояли на озброєнні різних козацьких формувань. Ця зброя повторювала традиційні кавказькі національні форми і відрізнялась розмаїттям в оздобленні. Найбільше розповсюдження мали кинджали з прямим клинком. В експозиції виставки - кинджал турецький, кинджали, виготовлені на збройових заводах в Тулі і Златоусті, а також кинджали військ третього рейху. Один з них – кинджал штурмових загонів СА з написом „Все для Німеччини”, другий – військ СС з написом „Моя честь у вірності” [5, 23-24; 18,47-53]. Представлено також ніж розвідника НР-43 і ніж підводного диверсанта.

Різновид ножа – кортик – колюча холодна зброя з коротким прямим клинком, був винайдений у кінці XVI ст. Особливим визнанням користувався у моряків, що застосовували його в абордажних боях. Пізніше кортики стали приналежністю виключно морської офіцерської форми, а з початку XX ст. їх носили офіцери деяких армійських частин. Серед представлених на виставці кортиків – морський офіцерський зразок 1803 року, офіцерський німецький фірми „Золінген” 1940 року, а також іменні кортики, що належали визволителям Рівненщини від німецько-фашистських загарбників, зокрема, Кучмеєву Ф.П., Сидоренку В.Я., Каплуну С.П. та ін.

Більшу частину виставкового залу займає розділ „Вогнепальна зброя”. Вогнепальна зброя з'явилась як металевий засіб у першій половині XIV ст. спочатку в Іспанії, потім в Італії, Франції, Німеччині, Англії, коли розвиток техніки дозволив використання пороху (до середини XIX ст. він був димний). Використання енергії пороху для метання снарядів ознаменувало собою початок нової ери у військовій справі - з'явилась артилерія і зразу ж після її появи, у тому ж XIV ст., виникла окрема галузь артилерії – ручна вогнепальна зброя.

На Русі перша згадка про застосування артилерії відноситься до кінця XIV ст., коли русини, захищаючись від татаро-монгольської навали, використовували на своїх стінах так звані „тюфяки” – перші зразки вогнепальної зброї. Важливим кроком у розвитку артилерії був перехід на виготовлення гармат з чавуну і бронзи. Це дозволило зменшити їх калібр, а відповідно і дальність польоту ядра. Серед давніх видів артилерійської зброї, що експонується в експозиціях РОКМ, є гармати і мортири XVI – XVII ст.

Ручна вогнепальна зброя практично не відрізнялась від артилерійських гармат і по суті являла собою ті ж гармати, але зменшені настільки, щоб вони допускали стрільбу з рук. Звідси і назва – „рушниця”, „рушниця” (рос. „ружьє”), а маленькі рушниці – пістолети, мушкети, з яких можна було вести стрільбу за допомогою однієї руки з'явилися пізніше – тільки в середині XVI ст.

Щоб читачеві легше було розібратись у розмаїтті типів, зразків і систем вогнепальної зброї, очевидно, слід більш детально розповісти про еволюцію основних її видів: пістолетів, револьверів, гвинтівок, пістолетів-кулеметів, автоматів тощо.

Пістолети і револьвери мають багато спільних рис, які витікають з їх призначення і різняться лише облаштуванням механізмів. Пістолетом в широкому розумінні називається вогнепальна зброя, яка під

час стрільби утримується однією рукою. Це визначення не передбачає конструктивних особливостей зброї, тому і револьвер, по суті, теж є пістолетом, своєрідно сконструйованим. Патрони у револьвера розміщені в обертовому барабані, і дана особливість його конструкції стала в період зародження цієї зброї дуже суттєвою, що дало йому право на власну назву (револьвер – від англ. revolve- обертати). Ряд конструктивних новинок, головною з яких був обертовий барабан, зробили револьвери якісно відмінними від їх попередників – пістолетів. Револьвери і пістолети починають свою історію порівняно недавно, як уже згадувалось, в середині XVI ст. Формально їх винахідником вважається італійський майстер Камілл Ветеллі, і, можливо, тому, що він жив і працював у місті Пістоїя, ця нова зброя отримала назву пістолет. Появі пістолетів сприяв винахід іскрових замків: спочатку кременево-колісцевих, пізніше- ударних кременевих. Але іскрові замки, які являли собою більш високий технічний ступінь, ніж замки гнотові, лише зародили пістолети, але не сприяли їх розвитку, тому що мали ряд суттєвих недоліків. Протягом XVII ст. почалось поступове витіснення іскрових кременево-колісцевих замків замками ударними кременевими. Протягом століть були спроби удосконалення пістолетів, але вони, як правило, були малорезультативні: не зважаючи на деякі покращення, вони залишались громіздкими і складними в обладнанні, тому що досягти технічної досконалості неможливо було в умовах тогочасного примітивного виробництва. І тільки на початку XIX ст., коли з'явилися і були визнані капсульні (точніше, ударно-капсульні) замки для пістолетів і всієї вогнепальної зброї, наступила пора їх бурхливого розвитку. Застосування ударного механізму для запалювання заряду було запатентовано у 1807 році англійцем Форсайтом. В експозиції зброї РОКМ експонуються зразки ударно-кременевої та ударно-капсульної зброї: пістолети, рушниця, аркебузи XVII-XVIII ст.

Найпершу ціль, яку ставили перед собою конструктори у вдосконаленні пістолетів, було підвищення їх скорострільності, якої, практично, не існувало. Довгий процес зарядження з дула і умови, в яких використовувались пістолети, були настільки несумісними, що вони, по суті, перетворювали пістолети у зброю одноразової дії. Тому, як тільки промисловість піднялась до такого рівня, коли змогла забезпечити більш чи менш масовий випуск досить точних механічних пристроїв, і коли з'явилися ударні капсулі, почалися інтенсивні пошуки шляхів підвищення скорострільності пістолетів та іншої вогнепальної зброї.

У 1861 році з'явився перший і дуже вдалий револьвер американця Самуеля Кольта, названий ним „Патерсон” за назвою міста, де він був випущений. Сам С. Кольт не був конструктором, а лише звичайним промисловцем. Справжній творець револьвера – Джон Пірсон, отримав мізерну винагороду за свій винахід, який приніс Кольту великі бариші і світову славу. Слідом за „Патерсоном” стали випускатись і інші, більш досконалі зразки револьверів Кольта, які отримали велике розповсюдження не тільки в США, але й в інших країнах. Револьвер Кольта був новим видом скорострільної зброї, переваги якого перед однозарядними пістолетами були очевидними. Основним конструктивним винаходом нової зброї був обертовий барабан з розміщеними в його гніздах декількома зарядами. Для того, щоб зробити ряд пострілів із револьвера, стрільцю потрібно було лише послідовно зводити курок і натискувати на спуск. Поява револьверів Кольта викликала ряд наслідувань зі сторони інших конструкторів, як американських, так і європейських. Дуже скоро з'являється багато нових, більш досконалих систем.

Одним із найбільш важливих винаходів, що знайшов застосування у револьверах, був винахід унітарних патронів (патронів, у яких заряд, куля і капсуль-запальвач були об'єднані гільзою в одне ціле). Поява їх не тільки сприяла вдосконаленню револьверів, але і послужила згодом базою для виникнення і розвитку принципово нових конструкцій портативної зброї – автоматичних пістолетів. Поява у 1884-1888 рр. бездимного пороху, досягнення у металургійній галузі і загальний розвиток техніки корінним чином змінили статус револьвера. Першість перейшла до пістолетів, оскільки всі конструктивні можливості револьверів були вичерпані, а для вдосконалення пістолетів тільки відкривалися. Так, у 1897 році з'явилися пістолети Браунінга з принципово новим компонованням механізмів(магазин розміщувався в рукоятці). Це прибрало останні перепони на шляху розвитку пістолетів і стало зразком для створення багатьох нових систем. Пістолети продовжували вдосконалюватись і в скорому часі з'явилися якісно нові зразки стрілецької зброї – пістолети-кулемети. Серед вищезгаданих револьверів великою популярністю користувалися різноманітні моделі системи бельгійця Леона Нагана, а також револьвери німецької фірми „Маузер” і американської фірми „Кольт”. В експозиції представлено окремі зразки цих систем.

Сучасні пістолети відрізняються від описаних вище револьверів перш за все іншим принципом роботи їх механізмів, а також іншими конструктивними рішеннями. Механізми револьверів приводяться в дію фізичною силою стрільця, а для роботи механізмів пістолетів використовується сила порохових газів. Таким чином, на відміну від неавтоматичної перезаряджувальної вручну зброї – револьверів, сучасні пістолети є зброєю автоматичною.

Основні зразки автоматичних пістолетів, що є в колекції і експонуються на виставці зброї РОКМ:

Парабеллум – сконструйований у 1900 році Георгом Люгером, Німеччина (пара беллум – „готуйся до війни”). Калібр -7,65мм.В пізніших модифікаціях калібр збільшено до 9мм.У 1904 році був взятий на озброєння в кулеметних ротах і на флоті, а з 1908 року – в усій армії, враховуючи його бойові якості.

Вальтер – пістолет виробництва німецької фірми Карла Вальтера, заснованої у 1886 році. Це невеликий кишеньковий пістолет. Всі наступні його модифікації були схожими, різнилися тільки калібром і були дещо технічно вдосконалені. Після встановлення у Німеччині фашистської диктатури були створені нічим не замасковані військові зразки. Чому „не замасковані”? Справа в тім, що після поразки Німеччини у Першій світовій війні, їй по Версальському мирному договору було заборонено виробляти пістолети більшого, ніж 8мм калібру і довжиною дула більшою, як 100мм. Фашисти, прийшовши до влади, порушили цю заборону, як і ряд інших умов Версальського договору. В колекції РОКМ є декілька пістолетів „Вальтер”П-38, який був узятий на озброєння Німеччиною у вигляді основного зразка. П-38 з коротким, всього 68мм дулом, використовувався в гестапо. Один „Вальтер” з колекції РОКМ належав Герою Радянського Союзу М.І.Кузнецову.

Пістолет П-38 був досконаліший, ніж „Парабеллум” і з часом мав його витіснити. Остання модель „Вальтер”П-88 виробляється з 1986 року. Від попередніх вона відрізняється калібром 9мм та дворядним розміщенням патронів у магазині (15 патронів).

Маузер – пістолет, сконструйований і випущений німецькою фірмою „Маузер”, директором якої був Федерле, у 1893 році. Він займає помітне місце серед німецьких автоматичних пістолетів. Учасниками цього винаходу були співвласники фірми брати Пауль і Вільгельм Маузери. Пістолет був запатентований на ім'я Пауля Маузера у 1895 році в Німеччині, у 1896 році у Великобританії, а з 1897 року почалось його серійне виробництво. На виставці представлені зразки пістолетів „Маузер”, один з яких належав комісару партизанського загону „Переможці” Стехову С.Т.

Браунінг – автоматичний пістолет системи Джона Мозеса Браунінга, який користувався великою популярністю на початку ХХст. Джон Браунінг, американець за походженням, - автор цілого ряду зразків стрілецької зброї. Пістолет „Браунінг” був сконструйований ним у Бельгії у 1900 році і мав калібр 7,65мм. Зручний у користуванні, з вдало розміщеним центром ваги, зручною рукояткою, він не міг конкурувати ні з одним з існуючих на той час автоматичних пістолетів. Це сприяло його широкому розповсюдженню на світовому ринку зброї. Досить сказати, що кількість цих пістолетів зразка 1900року,випущених до 1912 року, становила 1мільйон, зразка 1906 року – 4 мільйони, а модель 1903 року випускалась протягом 37 років.

Пістолет ТТ (Тула-Токарев), який мав калібр 7,62мм, був узятий на озброєння Червоної армії замість револьвера зразка 1895 року системи „Наган”, який застарів конструктивно і морально. Новий пістолет мав усі підстави для існування, оскільки не поступався кращим зразкам свого часу, а за деякими позиціями перевищував їх. Одночасно на озброєнні Червоної армії, крім револьвера 1895 року, були пістолети зарубіжних марок різних систем і калібрів, що утруднювало постачання боєприпасів і ремонт. Прийняття на озброєння пістолета ТТ поклато край розбіжностям і нестандартності щодо до цього виду зброї. Незважаючи на те, що ТТ був першим російським військовим самозарядним пістолетом, він добре зарекомендував себе у роки Другої світової війни як сильна і надійна зброя і довгий час залишався на озброєнні й після війни. Його використовув цілий ряд інших країн.

Беретта. У 1915 році зброєвий завод П'єтро Беретта в Гордоні (Провінція Брешиа, Італія) почав випуск пістолетів калібру 7,65 і 9мм.Вони користувались великою популярністю і успішно використовувались в арміях багатьох країн світу.

Гвинтівка. Як уже згадувалось, ручна вогнепальна зброя (ручниця, рушниця), що були попередниками гвинтівки, спочатку були дуже недосконалими. Вони являли собою порівняно короткі залізні або бронзові ковані труби з глухою казною і запалювальним отвором. Ці труби-стволи кріпились до ложа, що являло собою дерев'яні колодки. Зарядження і стрільба здійснювались найпримітивнішим способом: у дуло засипався порох, потім туди вводився снаряд – залізна чи свинцева сферична куля. Ця зброя бралася стрільцем у руки (упиралась в плече чи в груди або під пахву чи упиралась у землю або в іншу тверду основу) і наводилась на ціль. Після того запалювався заряд шляхом піднесення вогню(гліючий гніт або розжарений пруток) до отвору у стволі. На заході такі примітивні зразки вогнепальної зброї називались ручними пушками або ручними бомбардами і патронелами. Уже в другій половині XV ст. почалось її вдосконалення: стволи стали довшими, приклади - зігнутими, з'явилися приціли тощо. Ефективність стрільби перших зразків такої зброї була дуже низька, процес заряджання був дуже довгим, крім цього поводження з нею було дуже складним і небезпечним.

У часи виникнення вогнепальної зброї і її розвитку все виробництво мало цеховий характер, тобто всі ремісники однієї спеціальності були об'єднані у союзи-цехи. Такими ж цехами вироблялась і зброя. У кожного майстра-зброяра була своя майстерня, де він працював разом з підмайстрами і членами своєї сім'ї. Попит на зброю зростав, конкуренція між майстрами – теж, а це сприяло розвитку збройового

мистецтва, і в XVII – на поч. XVIII ст. воно досягло значних висот. Прославлені майстри виготовляли зброю, що була дуже дорогою, для великих вельмож і багатії знаті. Таку зброю можна побачити у багатьох музеях світу. З кінця XVII ст., коли виникла необхідність озброювати всю піхоту, з'явилась потреба у масовому випуску військової зброї, і її виробництвом стали займатися мануфактури.

До середини XIX ст. відноситься і затвердження терміну „гвинтівка” як індивідуальної стрілецької зброї солдата. У 1856 році одночасно з прийняттям на озброєння шестилінійної гвинтової рушниці було встановлено офіційну її назву „гвинтівка”. Саме тут слушно сказати про термін „карабін”. У Росії, а пізніше в СРСР і в інших країнах так називається різновид гвинтівки, яка характеризується лише меншою довжиною, з певними пристосуваннями для використання її в кавалерії. В деяких країнах короткі гвинтівки поділялись на кавалерійські і некавалерійські, які називались відповідно мушкетами і штуцерами.

У другій половині XIX ст. розвиток гвинтівок проходив досить інтенсивно. Вже був досвід їх застосування, особливо у Кримській війні 1853-1856 років, в австро-пруській і у франко-пруській війнах 1866 та 1870-1871 років. Гвинтівки вдосконалювались, з'явилися нові системи, затвори і магазини різноманітних конструкцій. Сприяло появі більш досконалої магазинної гвинтівки винайдення бездимного пороху, що дозволило, не зменшуючи потужності зброї, зменшити її калібр. Зменшення калібру, в свою чергу, відкрило ряд нових перспектив у вдосконаленні механізмів зброї. Саме життя заставило перейти від однозарядної гвинтівки, яка працювала на димному поросі, до магазинної, оскільки вона була скорострільною і більш зручною у користуванні.

Винахідник-конструктор Мосін С.І. запропонував розроблений ним зразок гвинтівки, який вийшов на одне з перших місць у ряді іноземних магазинних гвинтівок. Конкурентом Мосіна був бельгійський фабрикант Леон Наган. Незважаючи на те, що у нього була краща база, умови, на дуже вимогливих, усебічних випробуваннях перемогу здобула гвинтівка Мосіна. Вона була прийнята на озброєння під назвою „трюхлінійна гвинтівка зразка 1891 року”. Ця гвинтівка добре зарекомендувала себе у роки Російсько-Японської війни, Першої та Другої світових воєн, і ще довго знаходилась на озброєнні у військах, незважаючи на те, що вже з'явилась більш досконала, автоматична зброя. Модернізована у 1930 році, ця гвинтівка стала називатись „зразка 1891/30”. У 1931 році на базі гвинтівки Мосіна стала випускатись снайперська гвинтівка. В експозиції музейного арсеналу представлені зразки гвинтівки Мосіна, а також магазинні гвинтівки різних фірм – французького, австрійського, німецького виробництва.

На початку 30-х років XX ст. в СРСР з'явилась автоматична гвинтівка, розроблена Сімоновим С.Г.(АГС-36), яка успішно витримала випробування і була прийнята на озброєння в 1938 році. Ще більш досконалий зразок надходить на озброєння Червоної армії теж у 1938 році. Це самозарядна гвинтівка Токарева (СГТ-38), яка працювала за принципом відводу порохових газів. Вдосконалена і модернізована у 1940 році СГТ-40 зайняла серед самозарядних гвинтівок одне з перших місць у світі завдяки своїй простоті, надійності і, особливо, легкості. Зразки цієї зброї представлені в експозиції.

Пістолет-кулемет – портативно-автоматична зброя, яка стріляє пістолетними патронами безперервним кулеметним вогнем. Досяжність його вогню невелика, тому його не можна розглядати як нову зброю для піхоти, здатну замінити гвинтівку. Пістолети-кулемети переважали гвинтівки лише у скорострільності, при цьому значно поступаючись їм у дальності, пробивній силі і влучності. У 30-40-ві роки XX ст. пістолети-кулемети отримали широке розповсюдження, особливо із створенням особливих підрозділів автоматників, озброєних ними. Зручність дій з пістолетами-кулеметами в траншеях, окопах, ходах сполучення, в лісі, всередині приміщень і т.п., простота поводження з ними завдяки нескладній конструкції, можливість мати при собі великий запас патронів і, нарешті, висока скорострільність, що створює щільність вогню на близьких відстанях, зробили цю зброю дуже популярною в роки Другої світової війни.

У Німеччині пістолет-кулемет сконструював Хуго Шмайсер і запатентував його у 1917 році. Він був прийнятий на озброєння у спеціальних штурмових загонах у 1918 році. Перший зразок радянського пістолета-кулемета був створений Токаревим Ф.В. у 1927 році, і він став одним з кращих для свого часу. Новим поштовхом для розвитку ПК була Велика Вітчизняна війна. Розробки конструкторів Шпагіна Г.С. та Шпитального В.Г. привели до прийняття на озброєння ПК системи Шпагіна зразка 1941 року. Безперечно, кращими на випробуваннях були зразки системи Шпагіна і Дегтярьова, але й вони не могли задовольнити нових вимог. Повторні випробування блискуче витримала модель, створена Судаєвим А.І., виробництво якої розпочалось у блокадному Ленінграді 1942 року, що була прийнята на озброєння у 1943 році під назвою „Пістолет-кулемет Судаєва”. ПК Судаєва був легшим і компактнішим, ніж ПКШ і тому більш зручним у користуванні. Він успішно застосовувався у десантних і танкових частинах, на всіх фронтах Великої Вітчизняної війни. У післявоєнний період продовжувалась розробка пістолетів-кулеметів. Серед них слід відмітити системи Калашникова 1947 року та Симонова С.Г. Серед експонатів

на виставці представлені зразки пістолетів-кулеметів німецького виробництва МП-40 та МП-43, радянського виробництва ПК Шпагіна (ПКШ-41) та ПК Судаєва (ПКС-43).

Ручні кулемети. Їх поява була зумовлена намаганнями військових різко посилити вогонь піхотних підрозділів, не збільшуючи кількості бійців. Боєць з такою зброєю дійсно міг випустити за хвилину у вісім разів більше куль, ніж з магазинної гвинтівки. Першим конструктором ручних кулеметів був датський офіцер О.Мадсен. Ще у 1880 році він запропонував так звану рушницю-кулемет, яка могла стріляти чергами.

Дегтярьов В.А. при проектуванні свого кулемета вибрав механізм, що працює на відводі порохових газів при веденні стрільби. Кулемет - зразок 1927 року отримав армійську назву ДП (Дегтярьова, піхотний) і на довгі роки став основною автоматичною зброєю у Червоній армії. Радянський кулемет системи Дегтярьова зразка 1927 року експонується на виставці зброї, крім того, там представлено німецький ручний кулемет MG-34, зразок 1934 року, а також кулемет „Максим”, зразок 1910 року.

Автомати. Ще у роки Першої світової війни стало очевидним, що сила гвинтівочного патрону надмірна. Вона забезпечувала дальність лету кулі на три, три з половиною тисячі метрів, в той час як прицільна стрільба на такі віддалені відстані, як правило, не велась. Надмірна сила патронів стала причиною ряду недоліків піхотної зброї. Кожний постріл став дуже дорогим, до цього ще додавались непотрібні витрати пороху і металу. Патрони були великі і важкі, при стрільбі давали велику віддачу, що втомлювала стрільця.

Пістолети-кулемети були скорострільними, але ефективна дальність їх вогню була дуже малою, тому вони не могли бути основним зразком для озброєння піхоти. Таким чином, виникла необхідність розробки нової індивідуальної зброї стрільців – автоматичних гвинтівок нового покоління. У СРСР ця зброя умовно отримала назву „автомат”, у країнах Заходу її стали називати штурмовою гвинтівкою. Розмір і вага сучасних автоматів порівняно невеликі, магазини досить місткі, дальність і вбивча сила забезпечені в рамках прицільної дальності. У СРСР розробкою нової зброї займався Судаєв А.І., який довів до випробування перший зразок цієї зброї у 1944 році. Брала участь у розробці нового автомата й інші конструктори. У 1946 році молодий конструктор-самородок Калашніков М.Т. запропонував свою систему, прийняту на озброєння вже у наступному році. З часу прийняття на озброєння і до наших днів автомат Калашнікова, багато разів модифікований, продовжує залишатись індивідуальною стрілецькою зброєю, яка відповідає сучасним вимогам. На виставці експонуються два зразки автомата Калашнікова (АК-47 і РКК).

Експозицію вогнепальної зброї завершує розділ мисливської зброї. Серед поданих на виставці – двоствольні вогнепальні рушниці, з них одна - англійського виробництва, інші – російського, марки ДЖ-БК. Англійська мисливська зброя була простою, раціональною, конструктивно довершеною. Можна вважати, що саме англійці розробили сучасну мисливську зброю, у якій органічно взаємодіяли досконало продумані деталі і чудові бойові якості. Англійська рушниця початку ХХст., що експонується, оздоблена металевими пластинами з орнаментом. Російські належали дубенчанину Рикуну В.В. і рівнянину Артемчуку В.Л.

Великою популярністю у відвідувачів музею користується зброя, що експонується на оглядовому майданчику просто неба. Це гармати ХУІст, одна з яких була на озброєнні Острозького замку, дві протитанкові 57мм гармати зразка 1943 року, дві дивізійні 76мм гармати зразка 1942 року, а також полковий міномет МП- 120.

Експонуючи зброю, яка втратила своє функціональне бойове призначення, ми віримо, що прийде час, коли всі види зброї, навіть найсучаснішої, займуть місце не на полях битв, а перетворяться у музейні арсенали. І збудуться слова пророка Ісаї: „Бог буде судити між людьми, і буде численні народи розсуджувати. І мечі свої перекують вони на лемеші, а списи свої на серпи. Не підійме меча народ проти народу, і більше не будуть навчатись війни”(Ісаї 2:4) [1, 683].

Джерела та література:

1. Біблія або Книги святого письма старого і нового заповіту.-К., 1992. – 959, 296с.
2. Военный энциклопедический словарь.- М.: Военное издательство, 1984. - 863с.
3. Выставка старинного оружия. Каталог.- Львов: Полиграфиздат, 1982. - 15с.
4. Военная мысль. Т.1.-М.:Военное издательство, 1946.-483с.
5. Джек Пиа. Ордена и медали третьего рейха. -М: Ценрполиграф, 2003. - 143с.
6. Энциклопедический словарь Ф.А. Брокгауза и И.А.Эфрона. Том XIV.- Санкт-Петербург,1895. - 952с.
7. Энциклопедический словарь Ф.А.Брокгауза и И.А.Эфрона. Том XXII. - Санкт-Петербург,1897. - 958с.
8. Жук А.Б. Стрелковое оружие. - М.: Военное издательство, 1992. - 735с.
9. Жук А.Б. Винтовки и автоматы. - М.: Военное издательство, 1988. - 216с.
- 10.Жук А.Б. Революеры и пистолеты.-М.: Военное издательство, 1983. - 299с.
- 11.Кулинский А.Н. Холодное оружие русской армии и флота. - Ленинград: Тип. газ. „На страже Родины”, 1988. - 157с.

12. Прищепа Б.А., Нікольченко Ю.М. Літописний Дорогобуж. – Рівне: Державне редакційно-видавниче підприємство, 1996. - 247с.; Цимбалюк В.І., Прищепа Б.А., Волков П.М. Погоринські землі в часи боротьби Данила Галицького з монголо-татарами у XIII ст. - Рівне, 2003. - 92с.
13. Розин Е.А. История военного искусства.- М.: Военное издательство, 1961. - 537с.
14. Слово о полку Игореве. - М.: Худож. лит., 1983. - 222с.
15. Советская военная энциклопедия. Т.1.- М.: Военное издательство, 1980. - 638с.
16. Свешніков І.К. Берестецька битва. - Львів.: Слово, 1993. - 638с.
17. Техніка молодіжи.- 1992. - №1-2.
18. Устинов А.И., Портнов М.Э., Нацваладзе Ю.А. Холодное оружие. - М.: Издательская компания «Арсенал-пресс», 1994. - 222с.
19. Фондова книга надходжень і тематична картотека зброї РОКМ.

УДК 94 (4)

Ю.Візімів

КОРОТКИЙ СЛОВНИК ВІЙСЬКОВОЇ ФОРМИ, СПОРЯДЖЕННЯ ТА ЗБРОЇ

Вивчення пам'яток військового мистецтва являє значний науковий інтерес для розв'язання важливих питань військової історії. Так, у музеях України історичного профілю, музеях-арсеналах та приватних колекціях зберігаються розмаїті зразки одностроїв, спорядження, зброї; серед них є також чимало невластивих українській зброярській культурі.

Наукові дослідження у сучасному зброєзнавстві побудовані на аналізі багатоджерельної бази: зброї, уніформи, іконографічних матеріалів, пам'яток писемності, народній творчості й т.д. Проте нерідко, за суто історичним науковим опрацюванням матеріалу, не приділяється належної уваги етимології (походженню) саме спеціальних військових термінів. Метою даного доробку є дослідження історії слова, адже ця сфера допомагає зрозуміти смислову структуру лексем військової культури та їх еволюцію протягом історичних епох.

Ботфорти [франц. *bottes fortes* - міцні великі чоботи] – високі чоботи з твердими халявами, розширеними у верхній частині [1, с.182]. Такі чоботи в Європі XVII – XVIII ст. носили гвардійці кавалерійських та кірасирських полків, а в Росії навіть окремі посадовці піхоти, в розпорядженні яких були коні. Ботфорти шили з чорної шкіри; халява обов'язково мала підколінний підріз та виступ, який накривав і захищав коліно [2, с.285].

Гаківниця – залізна або мідна трубка із залізною або дерев'яною палкою в тильній частині замість прикладу, яку стрілець клав під руку. Для поглинення віддачі на стволі був гак, який під час стріляння зачіпляли за упор. Порох запалювали через запальний отвір тліючим гнотом вручну, а пізніше пристосовували курок, так званий серпантин. До нього приєднували гніт, який за допомогою спускового гачка торкався запального отвору.

Запровадження гнотового замка було значним кроком у розвитку ручної вогнепальної зброї. Завдяки простоті й міцності конструкції гнотові замки вживались в Україні майже до кінця XVII століття. Подальше удосконалення гаківниць привело до їх певної диференціації. Для оборони з мурів продовжували використовувати гаківниці збільшеного калібру. У польових боях вживали гаківниці невеликих калібрів, які поступово змінювались і діставали назви: рушниця, аркебуза, мушкет, карабін [3, с.7].

Гімнастерка – біла літня сорочка для гімнастичних вправ. Вперше її змоделивали та запровадили в Російській армії в 1882-1884 роках [4, с.287]. В основі моделі лежить російська народна сорочка, з однією відмінністю, - замість косоного коміра – прямий з планкою-застібкою. У 1908 році білий колір гімнастерки замінили на хаки.

Граната [лат. *granum* – зерно, крупинка < італ. *granata* - гранат] – боєприпас для влучення в живу силу і військову техніку противника [5, с.307]. За характером дії гранати поділяють на фугасні, бризантні, осколкові та ін. Назва "граната" була перенесена на снаряд, оскільки нерідко їх роблять з насиченою на дрібні частки-зерна оболонкою, щоб збільшити кількість осколків [6, с.186].

Калібр [франц. *calibre* < араб. *kālīb* – форма, взірць] – діаметр каналу ствола вогнепальної зброї, кулі, снаряда [7, с.493]. Слово ввійшло в обіг практично одночасно з винаходом вогнепальної зброї.

З М І С Т

Розділ 1. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

<i>О.Удовенко, М.Юрій</i> КОЗАЦТВО ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН	3
<i>О.Лобко</i> ПОСЕСІЯ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ (НА ПРИКЛАДІ ОРЕНДИ ЗЕМЛІ В ТЕПЛИЦЬКО – БУБНОВЕЦЬКО – СИТКОВЕЦЬКОМУ МАЄТКУ РОДИНИ ПОТОЦЬКИХ СЕРЕДИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)	16
<i>О.Шмид</i> ЗЕМЕЛЬНА РУСИФІКАЦІЯ ВОЛИНИ ПІСЛЯ ПОЛЬСЬКОГО ПОВСТАННЯ 1863 РОКУ	25
<i>Г.Потапшнікова</i> ОСОБЛИВОСТІ КОНТРАБАНДНОГО ПРОМИСЛУ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ У КІНЦІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.....	30
<i>І. Міляевич</i> РОЛЬ ВОЛИНСЬКОГО ЗЕМСТВА У ФОРМУВАННІ СИСТЕМИ МІСЦЕВИХ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	33
<i>О.Колесник</i> ЦЕРКОВНЕ ПРОПОВІДНИЦТВО ЯК САМОБУТНІЙ ДУХОВНИЙ ЖАНР (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЧАСОПИСУ „ПОЛТАВСКИЕ ЕПАРХИАЛЬНЫЕ ВЕДОМОСТИ”)	40
<i>А.Киридон</i> ДЕРЖАВА – ЦЕРКВА – СУСПІЛЬСТВО В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ ПЕРІОДУ 1917 – 1930-Х РОКІВ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	46
<i>В.Милуць</i> В. ЛИПИНСЬКИЙ І ЦЕРКВА.....	54
<i>П.Долганов</i> ЗАХИСНА ЕКСПАНСІЯ: ЕКОНОМІЧНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ У ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД	57
<i>В.Власенко</i> КОСТЬ МАЦІЄВИЧ НА ЧОЛІ БЮРО ПРАЦІ УКРАЇНСЬКОГО РЕСПУБЛІКАНСЬКО-ДЕМОКРАТИЧНОГО КЛУБУ В ПРАЗІ	63
<i>М.Гон</i> ЄВРЕЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ АВТОРИТАРНИХ/ТОТАЛІТАРНИХ РЕЖИМІВ (ДРУГА ПОЛОВИНА 1930-Х – ПОЧАТОК 1940-Х РОКІВ).....	68
<i>Л.Романець, І.Романюк</i> МАТЕРІАЛЬНО-побутові УМОВИ ПРАЦІ ПОВОЄННОГО УЧИТЕЛЬСТВА УКРАЇНИ	72
<i>О. Ворон</i> ДОБРОЧИННА ДІЯЛЬНІСТЬ РИМО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ В УКРАЇНІ	76

<i>С.Филипчук</i> УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ХРИСТІЯНСЬКИХ ПАРТІЙ У ПАРЛАМЕНТСЬКИХ (1998,2002, 2004 рр.) І ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ (2006 р.) ВИБОРАХ	80
<i>В.Виткалов., О.Граб</i> ОСВІТА УКРАЇНИ В УМОВАХ СУСПІЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ	85
<i>Ю.Гриценко</i> УКРАЇНО-ІНДІЙСЬКІ СТОСУНКИ: СТАНОВЛЕННЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН.....	91

Розділ 2. ІСТОРІЯ ВОЛИНИ. КРАЄЗНАВСТВО

<i>Л.Казначеева</i> СТРУКТУРА ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ ДВОРЯНСЬКИХ ІНСТИТУЦІЙ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (60 - ТІ РОКИ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)	97
<i>Я.Цецик</i> ДІЯЛЬНІСТЬ УНДО НА ВОЛИНІ У КОНТЕКСТІ ЗМІНИ ПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ ПАРТІЇ (ДРУГА ПОЛОВИНА 1935-1939 РР.)	104
<i>В.Борщевич</i> УКРАЇНСЬКИЙ СВЯЩЕНИК НИКАНОР ПАШКЕВИЧ (ДО СТОРІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)	113

Розділ 3. ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ. ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ

<i>К.Ерофеев</i> КАЛЬВИНИЗМ В САНКТ-ПЕТЕРБУРГЕ: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ(ИСТОРИКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ)	120
<i>С.Дегтярьов</i> ЧИНОВНИКИ СУДОВИХ УСТАНОВ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ У КІНЦІ ХVІІІ – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ. (НА ПРИКЛАДІ І МАТЕРІАЛАХ ПОВІТОВИХ СУДІВ)	123
<i>Ю.Федорик</i> АНТИУНІАТСЬКА ПОЛІТИКА ЦАРСЬКОЇ ВЛАДИ В КІНЦІ ХVІІІ – ХІХ СТ., ТА ЇЇ ВПЛИВ НА НАЦІОНАЛЬНО-РЕЛІГІЙНІ ВІДНОСИНИ НА КОЛИШНІХ СХІДНИХ ЗЕМЛЯХ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ.....	129
<i>С.Атаманенко</i> РОЗВИТОК ІМІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ США В ПЕРІОД ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ І РЕКОНСТРУКЦІЇ.....	135
<i>С.Косяк</i> НІМЕЦЬКИЙ КОЛОНІАЛЬНО-ТОВАРИСЬКИЙ РУХ 70-Х – ПОЧАТКУ 80-Х РОКІВ ХІХ СТ.	138
<i>Н.Плюта</i> ФРАНЦУЗЬКИЙ КОЛОНІАЛІЗМ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.: ТЕРИТОРІАЛЬНЕ РОЗШИРЕННЯ ТА ІДЕОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ	141

<i>Т.Телькієна</i> СИСТЕМА НАРОДНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА У ФРАНЦІЇ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ПОГЛЯД РОСІЙСЬКИХ КОНСЕРВАТОРІВ	150
<i>Д. Ласкавий</i> АНГЛО-ПЕРСЬКА НАФТОВА КОМПАНІЯ І ТОВАРИСТВО «БРАТИ НОБЕЛЬ»: НОВІ МОТИВИ АНГЛО-РОСІЙСЬКОГО СУПЕРНИЦТВА В ПЕРСІЇ (1910 – 1913)	156
<i>О.Ворон</i> СОКОЛЬСЬКИЙ РУХ У ПЕРІОД ІСНУВАННЯ ЧЕХОСЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ	164
<i>М.Карпенко</i> РОЛЬ КИТАЙСЬКИХ Й ІНШИХ ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНИХ ФОРМУВАНЬ У ЗАВОЮВАННІ ТА УТРИМАННІ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В СІЧНІ – ТРАВНІ 1919 Р.	169
<i>Н. Венгер</i> МЕНОНІТСЬКЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ТА СОЦІАЛЬНІ КОНФЛІКТИ В РОСІЇ У 1917-1920 рр. (НА ПРИКЛАДІ ПІВДЕННОРОСІЙСЬКИХ ГУБЕРНІЙ)	175
<i>О.Нагорнюк</i> РОСІЙСЬКИЙ ФАКТОР У ВИБОРАХ ДО ЗАКОНОДАВЧИХ ІНСТИТУЦІЙ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ (1920-ті – 1930-ті РР.)	183
<i>О.Давлстов</i> НЕУРЯДОВІ МОЛОДІЖНІ ОРГАНІЗАЦІЇ "ІІІ РЕЙХУ" І ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА УРЯДУ А.ГІТЛЕРА (1933-1936)	188
<i>Л. Коваленко</i> ВИСВІТЛЕННЯ ПАДІННЯ БЕРЛІНСЬКОЇ СТІНИ В МАТЕРАЛАХ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	193
<i>S. Wilk</i> WYKORZYSTANIE INTERNETU PRZEZ ADMINISTRACJĘ PUBLICZNĄ I ELITY POLITYCZNE W RELACJACH Z MIESZKAŃCAMI WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO	198
<i>В.Пінцак</i> ПРИДНІСТРОВСЬКИЙ КОНФЛІКТ ЯК ФАКТОР УСКЛАДНЕННЯ ТРАНСКОРДОННИХ ВЗАЄМИН УКРАЇНИ	207
<i>О.Неприцький</i> ВЕЛИКА БРИТАНІЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ НАПРИКІНЦІ ХХ СТ.	210
<i>В.Газін</i> НОВА БАЛКАНСЬКА КРИЗА НА РУБЕЖІ СТОЛПЬ	214
<i>В.Завадський</i> ВСТУП КРАЇН БАЛТІЇ У ЄС ТА ОСНОВНІ НАПРЯМКИ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВЧОЇ БАЗИ (1991-2004)	220
<i>Г.Роціна</i> ФАКТОР ІНОЗЕМЦІВ В СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ТА ЕКОНОМІЧНОМУ ЖИТТІ НІМЕЧЧИНИ	226
<i>М.Кабачинський</i> ІСТОРИЧНИЙ ШЛЯХ ПРИКОРДОННИХ ВІЙСЬК РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ (Із циклу “Історія прикордонних структур зарубіжних країн”).....	237

Розділ 4.
ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ ТА ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ.
МЕТОДОЛГІЯ, ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

<i>Я.Кравченко</i> ПРОБЛЕМИ ПОЛЬСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ КІНЦЯ ХVІІІ - ХІХ СТ. У ПРАЦЯХ ФРАНЦУЗЬКОГО ІСТОРИКА ДАНІЄЛЯ БОВТА	244
<i>О.Кіян</i> ІСТОРИЧНА ГЕОГРАФІЯ В НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ ВОЛОДИМИРА АНТОНОВИЧА	248
<i>Є.Сінкевич</i> ЛЬВІВСЬКЕ ІСТОРИЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ. ДО ПРОБЛЕМИ ПОРІВНЯННЯ З КРАКІВСЬКОЮ І ВАРШАВСЬКОЮ ІСТОРИЧНИМИ ШКОЛАМИ	254
<i>В.Яремчук</i> УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОТВОРЕННЯ В АЛЬТЕРНАТИВНИХ КОНЦЕПЦІЯХ УКРАЇНСЬКИХ РАДЯНСЬКИХ ІСТОРИКІВ (СЕР. 50-Х – ПОЧ. 70-Х РОКІВ).....	257
<i>В.Михайлов</i> УКРАЇНСЬКА СВІТСЬКА РУКОПИСНА КНИГА ХVІІ - ХVІІІ СТОЛІТТЯ В НАУКОВОМУ ДОРОБКУ О.АПАНОВИЧ	261
<i>Б.Острогорова</i> КОНТРОВЕРСІЙНІСТЬ ДИСКУРСУ ПОСТМОДЕРНУ	266
<i>М.Ślęzak</i> PRAWA MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH W POLSCE W ŚWIETLE USTAWY O MNIEJSZOŚCIACH NARODOWYCH I ETNICZNYCH ORAZ O JĘZYKU REGIONALNYM.....	272
<i>В.Šzegda</i> MNIEJSZOŚCI NARODOWE A POLSKIE MEDIA W PRACACH SEJMOWEJ KOMISJI MNIEJSZOŚCI NARODOWYCH I ETNICZNYCH IV KADENCJI SEJMU RP (ze szczególnym uwzględnieniem mniejszości ukraińskiej).....	275
<i>С.Троян</i> ПРОБЛЕМИ НІМЕЦЬКОГО КОЛОНІАЛІЗМУ: ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА	279
<i>О.Северова</i> ПОЛЬСЬКЕ ПИТАННЯ В ПЛАНАХ ТА ПРОГРАМАХ ДЕКАБРИСТІВ	284

Розділ 5.
МАТЕРІАЛИ ТРЕТЬОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
„ЕВОЛЮЦІЯ ВІЙСЬКОВОГО МИСТЕЦТВА”
(1 – 2 листопада 2007 р., м. Рівне)

<i>І.Марчук, В.Мушировський</i> КОЛЕКЦІЯ ЗБРОЇ РІВНЕНСЬКОГО ОБЛАСНОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ	287
<i>Ю.Візітів</i> КОРОТКИЙ СЛОВНИК ВІЙСЬКОВОЇ ФОРМИ, СПОРЯДЖЕННЯ ТА ЗБРОЇ	295

Розділ 6.
РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, РЕФЕРАТИ ТА ОГЛЯДИ

Ю.Войцехівський

Юрій Лизогуб: **ЩЕ НЕ ПРОЙДЕНО ШЛЯХ!**

(До ювілею доктора історичних наук, професора ЮРІЯ МАРКОВИЧА ЛИЗОГУБА)299

О.Прищепя

**СТОРІНКИ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО КРАЄЗНАВСТВА
В ОСТАННІЙ ПРАЦІ Г.С.ДЕМ'ЯНЧУКА**

(Рец.: Дем'янчук Г.С. Українське краєзнавство: сторінки історії

/Г.С.Дем'янчук, Б.Г.Дем'янчук, А.Г.Дем'янчук. – К.: Вид. центр “Просвіта”, 2006.

– 296 с. – Бібліогр.: с. 247-253.) 301

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ 302

ЗМІСТ 304

Наукове видання

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Збірник наукових праць

Випуск 12

Відповідальний за підготовку збірника до видання – С.С. Троян

Відповідальний за випуск – В.М.Шеретюк

Комп'ютерна верстка – С.С.Троян

Обкладинка – О.Я.Тарасюк

Підписано до друку 5. 01. 2008 р. Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”. Наклад 100. Обліково-видавничих аркушів 32,94. Віддруковано засобами оперативної поліграфії ПП Самборський І.О., вул. Толстого, 3, м. Рівне, Україна, 33028.

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Рівне: РДГУ, 2008. – Випуск 12. – 309 с.